

Πολιτική Θεωρία II

Ακαδημαϊκό Έτος 2020-2021

Σημειώσεις για Μακιαβέλλι.
(για τις φοιτήτριες και τους φοιτητές)

Αναγέννηση

- 1) Τίθενται οι βάσεις της φυσικής επιστήμης: φυσική, χημεία και μαθηματικά. Κυριαρχία πάνω στην τυχειότητα της Φύσης μέσα από εξακρίβωση κανονικοτήτων. Σε αντίθεση με τον Μεσαίωνα δίδεται έμφαση στις εντεύθεν αιτίες και όχι στον εκείθεν σκοπό. Αυτό συνδέεται αναμφίβολα με την ανάπτυξη των νέων αστικών επαγγελμάτων.
- 2) Λαμβάνει χώρα κυρίως στις ιταλικές πόλεις του Βορρά: Φλωρεντία και Βενετία οι οποίες είχαν ανεπτυγμένες εμπορικές σχέσεις πρωτίστως με τη βυζαντινή αυτοκρατορία και, ελέγχοντας τη Μεσόγειο, με την Ανατολή. Η ανάπτυξη του εμπορίου είναι σημαντική διότι διαμορφώνονται τα νέα αστικά στρώματα και οι συνακόλουθες με αυτά αντιλήψεις. Μέτρηση – υπολογισμός – εισαγωγή νεωτερικού στοιχείου του εγωισμού – διάρρηξη πίστης και ορθού λόγου. Έννοια του ατόμου: αποκομμένο από παραδοσιακό πλαίσιο, στηρίζεται στις δικές του ικανότητες = στοιχείο της τεχνικής-δεξιολογίας, της νοητής κατασκευής και επίλυσης προβλημάτων
- 3) Καλύπτει όλο το πολιτισμικό φάσμα: Αρχιτεκτονική – Μπrouνελέσκι (προοπτική), ζωγραφική – Ντα Βίντσι (πίνακας ανατομίας), θεματολογική ανανέωση – Μποτιτσέλι (Αφροδίτη).
- 4) Αιτίες αποδυνάμωσης του ιταλικού καπιταλισμού που ήταν εμπορικός: α) σταδιακή δημιουργία εθνών-κρατών, β) πτώση Βυζαντίου και γ) ανακάλυψη νέων εμπορικών δρόμων.

Γενικά χαρακτηριστικά της μακιαβελλικής πολιτικής θεωρίας.

- 1) βασικό πρόβλημα: με ποιο τρόπο δομούνται οι σχέσεις κυριαρχίας μεταξύ των ανθρώπων = πολιτική. 4 βασικά έργα: *Ηγεμόνας*, *Διατριβές πάνω στον Τίτο Λίβιο*, *Η τέχνη του πολέμου*, *Φλωρεντινή Ιστορία*.
Διαφορά με φυσικό επιστήμονα η αδυναμία τέλεσης πειράματος. Άρα οι όποιες κανονικότητες μπορούν να εξαχθούν μόνο μέσα από την παρατήρηση

του ιστορικού παρελθόντος. Ατομισμός: α) δεν έχει διαμορφωθεί πλήρως η έννοια του κοινωνικού νόμου. Οι νομοτέλειες ανάγονται σε ψυχολογικές παραμέτρους = ανθρώπινη φύση, β) όχι ακύρωση θεού αλλά εργαλειοποίησή του, γ) βασική αντίφαση του αστού: ως άτομο = επαναστατικό στοιχείο διότι ανατρέπει και ξεκόβει από παράδοση, αλλά ως μέλος μιας τάξης = συντηρητικό καθώς συμβιβάζεται με αριστοκρατικά υπολείμματα.

- 2) Αριστοτέλης – Πολιτικά Ε Βιβλίο: χωρισμός ηθικής και πολιτικής. Αυτός ο χωρισμός καθίσταται με τον Μακιαβέλλι όρος συγκρότησης της πολιτικής θεωρίας. Αυτό σηματοδοτεί τη ρήξη με τον παλιό μεσαιωνικό κόσμο όπου δεν υπήρχαν οριζόντιες διακρίσεις κρατών αλλά ένας ενιαίος χριστιανικός κόσμος κάθετα ιεραρχημένος. Αρχαιότητα = ύψιστη αξία η πόλη και του ανθρώπου ως πολίτη. Μεσαίωνας = ηθική ανώτερη από κράτος. Φύση ανθρώπου = κακή = αντικοινωνική αν διαβλέψει όφελος από αποκοπή από την ομάδα.
- 3) Έχουμε έμφαση στο ρωμαϊκό και όχι στο αρχαιοελληνικό ιδεώδες: το κράτος είναι καθαρά πολιτικό φαινόμενο και όχι τόσο ηθικο-πολιτισμικό. Το άτομο χρήζει διακυβέρνησης, όχι αξιακής ανόρθωσης.
- 4) Η Αναγέννηση εν γένει έχει διπλό χαρακτήρα: και απολυταρχικό και ατομιστικό. Το άτομο είναι ξεκομμένο από το παραδοσιακό πλαίσιο του πράττειν αλλά όρος αυτής της διάσπασης είναι η απολυταρχία.
- 5) Γενικά, έχθρα του Μακιαβέλλι προς τους ευγενείς διότι είναι πρώτον ενάντια σε μεταρρυθμίσεις, δεύτερον, αποτελούν εμπόδιο στην αστική ανάπτυξη, και τρίτον δεν ασκούν εργασία.
- 6) Το πρόβλημα «Μακιαβέλλι»: δημοκρατικός ή μοναρχικός; Αυτό εν μέρει συνιστά ψευδο-πρόβλημα: η ιδέα του Ηγεμόνα αποτελεί καθαυτό δημοκρατικό φαινόμενο, καθώς η βάση της αποδεσμεύεται από την αντίληψη της ευγενούς καταγωγής και ως τέτοια τίθεται η έννοια της αρετής. Από την άλλη μεριά, στην ίδια τη δημοκρατία υφίσταται η ανάγκη του ηγετικού φαινομένου, καθώς το τελευταίο είναι συνδεδεμένο με το ζήτημα της πολιτικής απόφασης που διατρέχει κάθε πολιτικά οργανωμένο σώμα.
- 7) Ιστορικός ορίζοντας της θεωρίας: το πρόβλημα του πολιτικού κατακερματισμού της Ιταλίας και η θεωρητικοποίηση του προβλήματος της ενοποίησης. Η έννοια του πατριωτισμού = αυτοθεμελιώνεται = αυταπόδεικτη. Ρίζες = α) Αστικός πατριωτισμός κοινοτήτων εναντίον του Πάπα (γιβελλίνι = αισθάνονται πρώτα φλωρεντινοί και μετά χριστιανοί), β) η πατρίδα ως πεδίο

πραγμάτωσης του ιδεώδους. Άρα: επανένωση ηθικής και πολιτικής. Το κακό μέσο που υπηρετεί τον καλό σκοπό είναι κατά βάθος καλό.

- 8) Θεωρία πολιτευμάτων υπονομεύεται: τα πολιτεύματα είναι καλά ή κακά ανάλογα με το εάν ωφελούν το κράτος. Ανάδυση της έννοιας της κυριαρχίας.

Ο Ηγεμόνας

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

4 μεγάλες ενότητες: α) παρουσιάζονται οι διάφοροι τύποι ηγεμονίας και αναλύονται οι τρόποι ίδρυσης και διατήρησής τους. Ως βασικό πρόβλημα τίθεται το πρόβλημα της ίδρυσης νέας ηγεμονίας. Τα αντίστοιχα κεφάλαια κορυφώνονται στο κεφάλαιο περί της ισχύος των ηγεμονιών, όπου τίθεται ως βάση ίδρυσης και σταθερότητας η ύπαρξη στρατού πολιτών, β) μια δεύτερη ενότητα αναλύει τα διάφορα είδη στρατού γ) μια τρίτη ενότητα επικεντρώνεται στην ανάλυση των αρετών που πρέπει να διέπουν τον ηγεμόνα και των τρόπων χρήσης τους, δ) στα κεφάλαια αυτά διερευνούνται αντικειμενικοί όροι που συνδέονται με αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα πολιτικό σύστημα και οικονομική πολιτική π.χ γραφειοκρατία. Τέλος, το έργο κλείνει με τρία κεφάλαια όπου αναλύονται πρώτον, οι λόγοι απώλειας των κρατών από τους Ιταλούς ηγεμόνες, ο ρόλος της τύχης στις ανθρώπινες υποθέσεις και μια επίκληση για την απελευθέρωση της Ιταλίας από τους βαρβάρους.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1-2

- 1) Κληρονομική ηγεμονία: δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα διότι σταθεροποιείται με την απλή τήρηση αρχαίων εθίμων. Αυτό δεν απαιτεί παρά άνθρωπο μέσης ικανότητας. Άρα το βασικό πρόβλημα είναι η νέα ηγεμονία.
- 2) Νέα ηγεμονία με δικό σου στρατό και επιδεξιότητα. Όροι της ίδρυσης: α) ο πολιτικός οφείλει να έχει γνώση της ιστορίας των μεγάλων ανδρών που υπήρξαν ιδρυτές (αυτό αποτελεί και το αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης). Αυτή η γνώση είναι αναγκαία διότι μόνο μέσω αυτής, και με δεδομένο το αμετάβλητο της ανθρώπινης φύσης, είναι δυνατόν να εξαχθούν

κανονικότητες που αφορούν στο πράττειν των ατόμων, β) τα δύο βασικά μέσα για τη μετάβαση από την ιδιότητα του ιδιώτη σε αυτήν του ηγεμόνα είναι η επιδεξιότητα (αρετή) και η τύχη, γ) παραδείγματα ιδρυτών: Μωυσής, Ρωμύλος και Θησέας. Η ίδρυση του κράτους είναι ανάλογη του θεϊκού έργου (το θεϊκό εντοπίζεται στο πεδίο της πράξης, όχι της θεωρίας), δ) η ίδρυση αποτελεί συνδυασμό επιδεξιότητας (αρετής) και ευκαιρίας. Και οι δύο όροι πρέπει να είναι παρόντες, και οι δύο έχουν διπλό χαρακτήρα: επιδεξιότητα = ικανότητα συνδυασμένη με στρατιωτική δύναμη, ευκαιρία = μορφή του τυχαίου (αντικειμενικό) αλλά και αξιοποίηση (υποκειμενικό), ε) δυσκολία: εισαγωγή νέων θεσμών καθώς απουσιάζει το στοιχείο της παραδοσιακής νομιμοποίησης (που συναντάμε στην κληρονομική και εκκλησιαστική ηγεμονία). Βασικός αντίπαλος = αυτοί που ωφελούνται από παλιά τάξη και έχουν το νόμο με το μέρος τους. Αυτό σημαίνει ότι: πρώτον, κατά την ίδρυση νέου κράτους, βρισκόμαστε σε μια κατάσταση δικαϊκής απροσδιοριστίας και δεύτερον αποτελεί εγχείρημα θέσπισης νέου δικαίου. Το βασικότερο ζήτημα είναι η στρατιωτική αυτονομία του ηγεμόνα δηλαδή ο έλεγχος των μέσων εξουσίας.

- 3) Νέα ηγεμονία με ξένα όπλα και τύχη. Εδώ η δυσκολία είναι κυρίως η διατήρηση διότι απουσιάζουν οι δύο κύριοι σταθεροποιητικοί παράγοντες δηλαδή ο στρατός και η γνώση του τρόπου διακυβέρνησης. Η σταθεροποίηση του αποτελέσματος της τύχης εξαρτάται από επιδεξιότητα (αρετή). Αλλιώς = κακό τέλος. Κλασικό παράδειγμα ο Καίσαρας Βοργίας. Εδώ έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι η ηγεμονία δεν σταθεροποιήθηκε παρά το γεγονός ότι ο Βοργίας έδρασε με πλήρη επιδεξιότητα (η αποτυχία εξηγείται λόγω ασυνήθιστα κακής τύχης). Δράση του Βοργία: α) συγκρότηση δικό του στρατό, β) αποδυνάμωσε τις φατρίες στη Ρώμη (εξαπάτηση), γ) στηρίχθηκε στο λαό μέσω καλής διακυβέρνησης, γ) χρήση υπουργών για όλα τα βίαια μέτρα και βίαιη θυσία τους, δ) επιχείρηση ελέγχου της εκκλησίας, ε) ο λαός των φοβόταν και τον αγαπούσε.
- 4) Ηγεμονίες μέσω ανηθικότητας και κακίας. Αυτές δεν ανάγονται ούτε στην τύχη ούτε στην επιδεξιότητα (αρετή). Η περίπτωση του Αγαθοκλή (Συρακούσες): «Κι όμως δεν μπορεί να ονομαστεί αρετή το να σκοτώνεις συμπολίτες σου, να προδίδεις φίλους, να είσαι άπιστος, δίχως έλεος και θρησκεία. Μέσω αυτών κάποιος μπορεί να αποκτήσει δύναμη αλλά όχι

δόξα». Σύγχρονη περίπτωση Ολιβερότο του Φέρμιο. Μπορεί να διατηρηθεί η ηγεμονία με τέτοια μέσα; Καλή και κακή χρήση της βίας: καλή = μονομιάς με ταυτόχρονη καλή διακυβέρνηση για τους πολίτες. Κακή = χρονική διάχυση της βίας = αυτοκαταστροφή. Η βία πρέπει να ασκείται διαμιάς ενώ τα πλεονεκτήματα σταδιακά.

- 5) Πολιτική ηγεμονία. Εδώ έχουμε πρόσμιξη αρετής και τύχης. Δύο υποπεριπτώσεις: εύνοια λαού ή ευγενών. Αυτή είναι και η δομή κάθε πολιτικού σώματος: ο ένας, οι μερικοί και οι πολλοί. Εν ολίγοις το εσωτερικό κάθε κράτους είναι διαφοροποιημένο. Οι δύο αυτές προοπτικές τώρα ανάγονται σε δύο διαφορετικές επιθυμίες: να μην καταπιέζεται και να καταπιέζουν. Μέσα από η σύγκριση ο Μακιαβέλλι συμπεραίνει: μέσω ευγενών ο ηγεμόνας κυβερνά δυσκολότερα διότι: α) τίθεται ως ένας μεταξύ ίσων, β) η ικανοποίηση μερικών ευγενών προϋποθέτει τη δυσαρέσκεια άλλων, γ) έχουν τη δυνατότητα συνωμοσίας, δ) διέπονται από φατριαστική λογική και καιροσκοπισμό, ε) ο λαός ικανοποιείται ευκολότερα γιατί η επιθυμία του είναι πιο δίκαιη, ζ) έναντι εχθρικού λαού δεν μπορεί να νιώσει ποτέ ασφαλής, η) δεν μπορεί να αλλάξει λαό αλλά μπορεί να αλλάξει ευγενείς δηλ. να καταστρέψει παλιούς και να φτιάξει νέους, θ) ο ηγεμόνας πρέπει να επιδιώξει τη φιλία του λαού ακόμα κι αν ανέβηκε στην εξουσία μέσω των ευγενών. Εδώ παρατηρούμε ότι στη θεώρηση του Μακιαβέλλι εισέρχονται διάφοροι όροι εκ των οποίων άλλοι είναι καθαρά λειτουργικοί και άλλοι έχουν και κανονιστικό χαρακτήρα. Βλέπουμε ότι η συγκρότηση του κράτους παραπέμπει σε μια ιδέα γενικού συμφέροντος, καθώς αυτό που εμφανίζεται ως ιδιαίτερο συμφέρον του ηγεμόνα συμπίπτει με το συμφέρον του λαού: αυτοί που πρέπει να καταπιεστούν είναι οι ευγενείς που λειτουργούν διαλυτικά και συνδέουν την επιδίωξη τους με μια άδικη επιθυμία. Ενώ δηλαδή αφετηρία της ανάλυσης αποτελούν οι πραγματολογικές σχέσεις δυνάμεων, εν τέλει το επιχείρημα καταλήγει σε μια σύμπτωση συμφέροντος και δέοντος.
- 6) Θεμέλια του κράτους και στρατός: α) αναπροσδιορισμός της έννοιας του πολέμου. Χωρισμός από ηθικούς σκοπούς. Δίκαιος πόλεμος, β) Καλός στρατός και καλοί νόμοι. Η σχέση αυτών των δύο όρων δεν είναι όμως ισοσθενής. Οι νόμοι εξαρτώνται από την ύπαρξη καλού στρατού και όχι το αντίστροφο. Η απουσία στρατού σηματοδοτεί την αδυναμία συγκρότησης

της κρατικής υπόστασης. Κριτική στους μισθοφόρους: α) επικίνδυνοι, φιλόδοξοι, απείθαρχοι, δίχως πίστη, β) διότι πολεμούν για το χρήμα και αυτό δεν αποτελεί επαρκή αιτία για θυσία υπέρ του γενικού (αποτελούν τη βασική αιτία καταστροφής της Ιταλίας), γ) έλλειψη εμπιστοσύνης αν είναι καλός ο αρχηγός, ενώ καταστροφή αν είναι κακός, δ) υπεροχή ιππικού ενώ με τους πολίτες έχουμε υπεροχή του πεζικού.

- 7) Ηγεμόνας και στρατιωτικά. Το μοναδικό αντικείμενο του ηγεμόνα σε περίοδο ειρήνης είναι ο πόλεμος. Ο άοπλος ηγεμόνας δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο σεβασμού και πίστης. Δράση = κινήγι, μορφολογία εδάφους, αντιμετώπιση τυχαίου κ.λπ. Πνεύμα = μελέτη ιστορίας, δράσης μεγάλων ανδρών. Όλη αυτή η προπαίδεια αποτελεί προετοιμασία για την αντιμετώπιση ατυχών γεγονότων, όταν δηλαδή αλλάζει η κατεύθυνση της τύχης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Α. Ριζικότητα της θεώρησης.

Εδώ η ανάλυση στρέφεται στις μεθόδους ενός ηγεμόνα σε σχέση με τους υπηκόους του. Η ανάλυση αυτοκατανοείται ως ριζικά διαφορετική. Προσήλωση στην «πραγματική αλήθεια του πράγματος». Επισημαίνεται το χάσμα μεταξύ πραγματικού και δέοντος καθώς και ότι η πεισματική εμμονή στο δέον με αφαίρεση του πραγματικού οδηγεί στην καταστροφή. Ανάμεσα σε τόση κακία η εμμονή στο καλό μας βγαίνει σε κακό. Άρα η ριζικότητα της θεώρησης σημαίνει εδώ ότι έχουμε πλήρη ρήξη αφενός με την πλατωνική αντίληψη ότι από το αγαθό παράγεται μόνο αγαθό και αφετέρου ριζοσπαστικοποιείται και η αριστοτελική προβληματική του Ε βιβλίου, δηλαδή η γνώση του κακού και η χρήση του είναι αναγκαία. Για να φτάσω στο αγαθό οφείλω να διερευνήσω τη διαμεσολάβηση του από το κακό. Εδώ λανθάνει μια ιδέα περί της ανθρώπινης φύσης ως πρόσμιξης αγαθών και κακών στοιχείων. Αυτό σημαίνει περαιτέρω ότι κανένας ηγεμόνας δεν μπορεί να συγκεντρώνει μόνο τη μια πλευρά της ανθρώπινης φύσης. Αυτές οι γενικές παρατηρήσεις προετοιμάζουν την αντίληψη για τη διάρρηξη της αριστοτελικής αρετής ως μεσότητας και σηματοδοτούν την ιδέα ότι το καλό προκειμένου να μην καταστραφεί είναι αναγκαίο να το δούμε μέσα από τη διαφθορά του. Η αρετή μπορεί να είναι και ακρότητα. Ο τρόπος

εμφάνισης του καλού είναι σημαντικός για τη διάσωσή του: μπορεί αυτό που εμφανίζεται ως καλό να βγαίνει σε κακό και το αντίστροφο.

B. Περί γενναιοδωρίας.

Εδώ εισερχόμαστε στο πλαίσιο των αριστοτελικών αρετών και στη διάρρηξή του (στον Αριστοτέλη το σχήμα ήταν: σπατάλη – τσιγγουνιά – μεσότητα η γενναιοδωρία). Το ερώτημα που θέτει ο Μακιαβέλλι είναι το ακόλουθο: δεδομένου ότι το πολιτικό σώμα είναι σταθερά συγκροτημένο σε δύο μερίδες, τους λίγους και τους πολλούς, ποια μερίδα πρέπει να είναι το αντικείμενο της εκάστοτε αρετής; Μπορούμε να είμαστε γενναιοδωροί με όλους; Τι αποτέλεσμα θα έχει αυτό;

Το κόστος διατήρησης της γενναιοδωρίας είναι υψηλό: υπερβολική αύξηση φόρων που θα σήμαινε μίσος από τους υπηκόους και απώλεια κύρους. Άρα η αρετή μεταστρέφεται στο αντίθετο της. Αυτό ισχύει για τις αρετές γενικά. Ο ηγεμόνας πρέπει να είναι φειδωλός (εγκρατής) διότι μέσα από αυτήν περνά η ανάπτυξη της γενναιοδωρίας τελικά. Έτσι μπορεί να: α) έχει επαρκές εισόδημα, β) ικανότητα αυτοάμυνας χωρίς υπερβολική αύξηση φόρων και γ) καταλήγει γενναιοδωρός με το λαό (δεν τους επιβαρύνει) και μίζερος με τους ευγενείς (δεν τους παρέχει τίποτα).

Η εγκράτεια του επιτρέπει: α) να μην αναγκαστεί να ληστέψει τους υπηκόους του για να μπορεί να αμυνθεί, β) να μην φτωχύνει προσωπικά και γίνει αντικείμενο περιφρόνησης, γ) τον αποτρέπει από το να γίνει βίαιος. Άρα η φήμη της εγκράτειας δεν κάνει κακό παρά μόνο στους ευγενείς. Η γενναιοδωρία αυτοαναιρείται: όσο την εξασκείς τόσο καταστρέφεις τα μέσα της.

Αυτό που πρέπει να αποφύγει ο ηγεμόνας είναι η περιφρόνηση και το μίσος (η γενναιοδωρία οδηγεί και στα δύο). Η τσιγγουνιά δημιουργεί αποστροφή αλλά δίχως μίσος.

Γ. Περί ωμότητας και ελέους.

Ο ηγεμόνας δεν πρέπει να ενδιαφέρεται για την κατηγορία της ωμότητας: ειδικότερα ο νέος ηγεμόνας δεν μπορεί να την αποφύγει λόγω της φύσης του πράγματος (αναγκαιότητα). Το υπερβολικό έλεος συνεπάγεται: α) αταξία και β) πρόκληση

εγκλημάτων. Η ωμότητα βλάπτει ορισμένα άτομα (πρέπει πάντα να ρωτάμε ποιο είναι το αντικείμενο της εκάστοτε αρετής).

Τελικό θεμέλιο της πολιτικής εξουσίας: ο φόβος. Αν είναι να επιλέξεις αναγκαστικά μεταξύ φόβου και αγάπης πρέπει να διαλέξεις το φόβο, καθώς η πρώτη είναι αδύναμη ως κοινωνικός δεσμός ενώ ο δεύτερος τον ισχυροποιεί. Αυτό που είναι εφικτό να πετύχεις είναι ο συνδυασμός φόβου δίχως μίσος (και δίχως αγάπη). Βασικός όρος επιτυχίας σε περίοδο ειρήνης είναι η μη ανάμιξη του ηγεμόνα με ζητήματα ιδιοκτησίας των υπηκόων (και γυναικές). Άρα ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας σε όποιον τομέα επιθυμεί ο καθένας. Σε περίοδο πολέμου, απόλυτα αναγκαίο να θεωρείσαι σκληρός. (Αννίβας vs Σκιππίωνα).

Δ. Περί διατήρησης των υποσχέσεων.

Δύο τρόποι του μάχεσθαι: νόμοι και βία. Το πρώτο = άνθρωπος το δεύτερο = ζώο. Ο ηγεμόνας πρέπει να έχει γνωστική και πρακτική πρόσβαση και στις δύο φύσεις, διότι συχνά το πρώτο δεν επαρκεί.

Ζώο = λιοντάρι και αλεπού, δηλαδή δύναμη και τέχνασμα, η βία δηλαδή είναι και αυτή διφυής. Στην ουσία του τεχνάσματος είναι η απόκρυψή του, δηλαδή να είσαι αλεπού αλλά να μη φαίνεται. Επιζήμιο είναι να δρας πάντα ενάρετα. Άρα αναζητούμε πάντα όχι μόνο τους αξιακούς όρους αλλά και τους λειτουργικά πρόσφορους όρους. Βασική ικανότητα του ηγεμόνα: να μπορεί να μεταστρέφεται όπως και η τύχη. Τελικός κριτής στις σχέσεις μεταξύ των ηγεμόνων είναι το αποτέλεσμα καθώς δεν υπάρχει αμερόληπτος κριτής. Όχι πολιτική ουδετερότητας: την ουδετερότητα την αποζητά ο μη φίλος, ο εχθρός.

Ε. Περί της αποφυγής του μίσους.

Βασικός λόγος μίσους: απληστία και καταπάτηση ιδιοκτησίας και τιμής. Αν ο ηγεμόνας αποφύγει αυτά τότε απομένουν μόνο οι φιλοδοξίες των λίγων, οι οποίες είναι εύκολα και ποικιλοτρόπως αντιμετωπίσιμες.

Βασικό: οι αποφάσεις του σε σχέση με τα ιδιωτικά ζητήματα να είναι αμετάκλητες.

Δύο φόβοι του ηγεμόνα: α) εσωτερικός και β) εξωτερικός.

Για (β): καλός στρατός. Για (α): το εσωτερικό σταθεροποιείται όταν πηγαίνουν καλά τα εξωτερικά. Μόνο πρόβλημα η συνομωσία η οποία αποφεύγεται: α) αποφεύγοντας μίσος των μαζών και β) ικανοποιώντας το λαό. Όταν ο λαός είναι εχθρικός τότε ο ηγεμόνας ζει μέσα στο φόβο. Με φιλικό λαό δεν φοβάται τίποτα. Δεύτερος παράγοντας είναι να μη μισείται από το στρατό (αυτό βέβαια δεν ισχύει όταν ο στρατός είναι στρατός πολιτών). Εδώ περίπτωση της Ρώμης. Τα δύο άκρα της πολιτικής αρετής: Μάρκος Αυρήλιος: ανέβηκε στο θρόνο κληρονομικώ δικαίω και δεν δεσμευόταν από κανέναν, αλλά δεν μισήθηκε και από κανέναν. Σεβήρος: εξαιρετική επιδεξιότητα να παίζει και το λιοντάρι και την αλεπού. Ο νέος ηγεμόνας πρέπει να συγκροτείται ως μέσος μεταξύ Μάρκου και Σεβήρου: δυνατός για ίδρυση και φρόνιμος για διατήρηση. Αυτό σημαίνει ότι: α) η δύναμη (στρατός και τέχνασμα) θεμελιώνει το νόμο. Όπου δεν υφίσταται μια κρατική εξουσία δεν μπορεί να γίνεται λόγος για νομιμότητα. Άρα δεν τίθεται ζήτημα αξιολόγησης των μέσων: κάθε μέσο είναι θεμιτό δεδομένου ότι στοχεύει στη θέσπιση νομιμότητας β) η δύναμη δεν αρκεί για να διατηρήσει το νόμο αλλά πρέπει να συνοδεύεται από ενάρετη διακυβέρνηση στο εσωτερικό. Άρα εν όψει της συγκρότησης του κράτους και της αποφυγής εξωτερικού κινδύνου θεμελιώνεται και ο δίκαιος νόμος στο εσωτερικό, καθώς αυτός ενώ είναι αποτέλεσμα της δύναμης, μετατρέπεται ο ίδιος σε αιτία διατήρησης και περαιτέρω αύξησής της, γ) το όριο της μακιαβελλικής ανάλυσης είναι: να βρεθεί ένας ηγεμόνας ο οποίος θα είναι και δυνατός ώστε να θέσει το νόμο και φρόνιμος – συνετός ώστε να τον διατηρήσει (να μην καταλήξει δηλαδή δεσπότης). Για να συγκροτηθεί η ορθή πολιτική σχέση ο ηγεμόνας οφείλει να ασκήσει βία, αλλά το αντικείμενο αυτής της βίας είναι οι λίγοι. Αυτό σημαίνει ότι το αντικείμενο δεν μπορεί να διασωθεί αδιαμεσολάβητα, αλλά πρέπει να μεσολαβηθεί από τη βία. Η τελευταία δεν αυτονομείται, δεν τίθεται δηλαδή σαν αυτοσκοπός, αλλά είναι δεσμευμένη, ατελώς, στην ιδέα της θέσπισης καλών νόμων, ατελώς διότι η μόνη εγγύηση του ορθού συνδυασμού είναι ο χαρακτήρας του εκάστοτε ηγεμόνας. Αντινομία = η αναδιοργάνωση απαιτεί ενάρετο άνθρωπο αλλά η προσφυγή στη βία απαιτεί έναν κακό. Δύσκολος ο συνδυασμός εν γένει: ενάρετος με χρήση βίας ή κακού με ενάρετη χρήση της εξουσίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4.

- 1) Καταστροφή Ιταλίας: έλλειψη ίδιου στρατού, μίσος από το λαό, αδυναμία ελέγχου ευγενών. Δεν πρέπει να οικτρίζουν την τύχη τους αλλά την αργία τους.

- 2) Η έννοια της τύχης. Κυβερνά τον κόσμο κατά το ήμισυ. Το άλλο μισό από ελεύθερη βούληση, δηλαδή πεδίο άσκησης πολιτικής - επιδεξιότητας. Η τύχη ως ορμητικό ποτάμι. Γνωρίζοντας τη φύση της τύχης μπορούμε να παρέμβουμε για να πατσίσουμε τις αθέμιτες συνέπειές της. Η τύχη εκδηλώνει πλήρως τη δύναμής της όπου δεν υπάρχει οργανωμένη δύναμη αντίστασης και κατευθύνεται εκεί όπου δεν υπάρχει τέτοια δύναμη. Ο ηγεμόνας πρέπει να μπορεί να προσαρμόζεται στη μεταβολή των περιστάσεων. Ενάρετο είναι το πράττειν όσο λιγότερο συμμετέχει η τύχη. Μίνιμουμ τύχης = ευκαιρία. Υπάρχει πεδίο παρέμβασης από την ανθρώπινη – πολιτική πράξη.
- 3) Παρότρυνση απελευθέρωσης της Ιταλίας: ο Θεός προετοιμάζει τις περιστάσεις. Τα υπόλοιπα = πεδίο πράξης. Ύψιστη τιμή η θεμελίωση νέων νόμων και θεσμών = δίκαια επιδίωξη.

Στοιχεία ιδεολογίας και νομιμοποίησης στη μακιαβελλική θεωρία: το ζήτημα της θρησκείας.

Η διάρρηξη με το μεσαιωνικό κόσμο δεν φαίνεται πουθενά καλύτερα από τη μακιαβελλική θεώρηση της θρησκείας. Επισημαίνονται τα παρακάτω σημεία:

- 1) στην απαρίθμηση των ιδρυτών ο Μωυσής τίθεται εκτός συζήτησης καθώς έδρασε σαν απλό εκτελεστικό όργανο του Θεού.
- 2) Οι εκκλησιαστικές ηγεμονίες δεν θέτουν ιδιαίτερο πρόβλημα διατήρησης καθώς νομιμοποιούνται θεικώ τω τρόπω.
- 3) Ο ηγεμόνας πρέπει να είναι θεοσεβής αλλά αυτό προϋποθέτει ότι η θρησκεία χρησιμοποιείται προς όφελος της κρατικής εξουσίας
- 4) Το κλασικό παράδειγμα του Νούμα: εργαλειοποίηση της θρησκείας. Η προσποίηση ως συστατικός στοιχείο της εισαγωγής νέων θεσμών, καθώς αποφεύγει διπλό κίνδυνο: την αντίσταση όσων επωφελούνται από πρότερη κατάσταση και τη δυσκολία συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας του πράγματος. Μίμηση της θεϊκής δράσης και απόκρυψή της.
- 5) Χρήση οιωνών από Ρωμαίους: για πολεμικούς σκοπούς και αναμόρφωση της πόλης (κριτική στην καθολική εκκλησία: αδύναμη για ενοποίηση και δυνατή για να την εμποδίζει)

Το ζήτημα της δικτατορίας εντός της δημοκρατίας.

- 1) Κατάσταση ανάγκης: καλό είναι να χρονοτριβείς ώστε η απόφαση να μην είναι αποτέλεσμα της αναγκαιότητας μόνο (όρος: η γνώση του αναγκαίου).
- 2) Διορισμός δικτάτορα καθώς οι δημοκρατικοί θεσμοί είναι αργοί στη λειτουργία τους. Η δημοκρατία κινδυνεύει περισσότερο από εσωτερικό εχθρό
- 3) Αναγκαίο να προβλέπεται θεσμικά αυτή η λύση. Δημοκρατική παιδεία του δικτάτορα και προσωρινός χαρακτήρας. Αλλιώς αν δεν τον προβλέπει το Σύνταγμα συνεπάγεται: α) υποστήριξη συντάγματος και καταστροφή β) καταστρατήγηση συντάγματος που συνεπάγεται κακό προηγούμενο.

